

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A költségkezezmények szabályozásának története

Szerző:

dr. Matécsáné dr. Sergyán Barbara

Zalaegerszeg, 2018. június

„A jogegyenlőség elvéből következik, hogy az állam tartozik szegénynek és gazdagnak egyaránt igazságot szolgáltatni. A szegénység nem lehet ok arra nézve, hogy a vagyontalan fél ne kereshesse igazát a polgári bíróság előtt.”

(Gaár Vilmos)¹

Bevezetés

A bírósághoz fordulás, a bíróság előtti jogérvényesítés kezdetektől fogva költségekkel járt. Az eljárásokkal kapcsolatban felmerülő költségek, a perköltségviselés kötelezettsége sokak számára jövedelmi, vagyoni viszonyaik miatt szinte elérhetetlenné tették jogaik bíróság előtti érvényesítését. Szükségessé vált tehát egy olyan költségkedvezményi rendszer kidolgozása, mely a szükséges anyagi feltételekkel nem bíró egyének számára is lehetőséget biztosít arra, hogy anyagi jogaik érvényesítése, védelme érdekében bírósághoz fordulhassanak. Ezen költségkedvezményi rendszer egyik legfontosabb, kezdetektől meghatározó eleme a költségmentesség.

A költségmentesség, mint a társadalom szegényebb rétegeinek joghoz jutását biztosító jogintézmény kora középkori megjelenése óta jelentős változáson ment keresztül. Bevezetésére a szegényjog elemeként előbb szokásjogi alapokon került sor, majd később törvényi keretek között szabályozottan is biztosítottá vált a rászoruló polgárok számára, hogy a törvények által biztosított jogaikkal esetlegesen elnehezült körülményeik ellenére is élni tudjanak.

A tanulmányban ezen költségkedvezményi forma kialakulásának történetével foglalkozom, felelevenítve a jelenlegi szabályozás kialakulásához vezető jelentősebb állomásokat, részletesen tárgyalva a hatályos magyar jogi szabályozást, röviden kitekintve a jövő lehetőségeire is.

¹ Gaár Vilmos: A magyar polgári perrendtartás (1911. évi I. tcz.) magyarázata (1911) 95. oldal

I. A költségmentességi szabályozás kialakulásának kezdetei

Évszázadokra visszatekintve megállapíthatjuk, hogy az egyén anyagi helyzete mindig is befolyással bírt arra, hogyan tudta jogait a hatóságok előtt érvényesíteni. Sok esetben az emberek rossz anyagi, jövedelmi viszonyai megnehezítették, illetve lehetetlenné tették a számukra, hogy eljárást kezdeményezzenek, a bírósági eljárást igénybe vegyék. Állami feladattá vált a rászorulóknak igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréseinek biztosítása.

A szegénysorból származó polgárok jogérvényesítési lehetőségét a kora középkortól kezdve szokásjogi alapokon az úgynevezett szegényjog biztosította. A szegényjog állami, illetve államra visszavezethető jogsegély volt, amely a szerényebb körülmények között élők, a társadalom vagyontalan rétegei számára tette lehetővé a bíróság előtti jogérvényesítést azáltal, hogy őket a bírósági költségek alól mentesítette, részükre a bírósági költségekkel kapcsolatban kedvezményt biztosított, esetlegesen ügyvédi képviselet mellett.²

A szegényjog sokáig íratlan szokásjog volt. A magyar jogfejlődést áttekintve megállapíthatjuk, hogy kezdetben csak egyes törvények elszórtan, érintőlegesen tettek említést a szegények, árvák perben állásával összefüggésben bizonyos kedvezményekről, amelyek a hátrányos anyagi helyzetükből kifolyólag fellépő következmények elhárítására voltak hivatottak. A legszélesebb körű szabályozást a városi jogok tartalmazták azáltal, hogy kimondták a városi bírónak a szegény félnek ingyen köteles igazságot szolgáltatni.³ A szegényjog törvényi szintű deklarálására a törvény előtti egyenlőség biztosítása érdekében az 1800-as évek közepén került sor az európai államokban, így Magyarországon is.

II. Az 1868. évi Polgári törvénykezési rendtartás (Ptrs.)

A polgári társadalomban garantálni kellett a törvény előtti egyenlőséget, így biztosítani kellett azt is, hogy a szegényebb polgárok jogukat a bíróságokon és hivatalokban érvényesíteni tudják. A szegény pereskedőket évszázadokon keresztül méltányossági alapon támogatták, csak a XIX. században, a

² Király Lilla: A szegényjogtól a jogi segítségnyújtásig 7. oldal

³ Novák István: Perköltség és költségmentesség a polgári perben 14. oldal

kiegyezést követően fogalmazódott meg a szegények joghoz jutásának támogatása szociális feladatként. Az 1868. évi törvénykezési rendtartás immáron törvényi keretek között szabályozta a szegényjogot.⁴

Az 1869. január 1-jétől hatályos Polgári Törvénykezési Rendtartásról szóló 1868. évi LIV. törvénycikk 90. §-ában jelent meg a szegényjog, mely akként rendelkezett, hogy a vagyontalan perlekedő részére a bíróság képviselőt rendel, akinek anyagi helyzetéből fakadó rászorultságát hatósági bizonyítvánnyal kell igazolnia. Emellett a szegényjog bélyeg- és illetékmentességet is jelentett.

A kedvezmény tartalmát a polgári ügyekben alkalmazandó bírói ügyviteli szabályokról rendelkező 1891. augusztus 19-én kelt és 1891. október 15. napján hatályba lépett 4291. számú IM rendelet tartalmazta. Az IM rendelet 118. §-a a vagyontalan perlekedő részére bélyegmentességet, 261. §-a pedig költségmentességet biztosított.⁵

A szegényjog középkori magyar perjogban való megjelenése a polgári perben a szegények ingyenes joghoz jutását a kánonjogi hallgatólagos alapelvek útján biztosította. Az első írásba foglalt szabályok elsősorban a szegények esélyegyenlőségét voltak hivatottak biztosítani.⁶

Az 1868. évi LIV. törvénycikk rendelkezései már megalkotásukkor ideiglenesnek ígérkeztek. A törvényhozás tudatában volt annak, hogy ez a perrendtartás nem felel meg maradéktalanul a kor igényeinek. Nemsokára meg is indult a reformtervezetek előkészítése, majd számos javaslat elkészülte után 1911-ben megszületett az első magyar polgári rendtartás.⁷

III. Az 1911. évi polgári perrendtartás (Pprt.)

Az 1911. évi I. törvénycikk (Plósz-féle Pp.) volt az első magyar polgári perrendtartás, mely 1915. január 1-jén, az I. világháború folyamán lépett hatályba. A törvénycikk V. fejezete (112. §-123. §-ai) szabályozta a szegénységi jogot, melynek engedélyezése a bíróság hatáskörébe tartozott. A perrendtartás kiszélesítette a peres felek részére nyújtható kedvezmények körét, megteremtette a

⁴ A polgári perrendtartás magyarázata 1. (szerk.:Németh János-Kiss Daisy) 371. oldal

⁵ Horváth János: Újabb gondolatok a költségkedvezményekről 611. oldal

⁶ Király Lilla: A szegényjogtól a jogi segítségnyújtásig 16. oldal

⁷ Térfy Gyula: A Polgári Perrendtartás Törvénye és Joggyakorlata 1. oldal

méltányossági alapon nyújtható költségmentesség törvényi lehetőségét is.

A Ppr. a szegényjogot immáron átfogóan, részletekre kiterjedően szabályozta. A szegényjogon alapuló bélyegmentesség már a peren kívüli eljárásokban is engedélyezhetővé vált.

A hivatkozott törvénycikk 112. §-ának rendelkezései értelmében szegénységi jogban rendszerint az a fél volt részesíthető, akinek jövedelme nem volt nagyobb, mint a lakhelyén szokásos közönséges napszám. A bíróság azonban az összes körülmények tekintetbe vételével méltányossági alapon, bírói mérlegelést alkalmazva szegénységi jogban részesíthette azt a felet is, aki a perköltséget nem tudta fedezni anélkül, hogy a saját és hozzátartozói szükséges tartása sérelmet ne szenvedett volna. Szegényjogot csak természetes személy kaphatott, abban jogi személy nem részesülhetett. A jogosultsági feltételek fennállását a félnek hatósági bizonyítvánnyal kellett igazolnia. A jogosultsági előfeltételek megléte esetén is csak akkor volt szegénységi jogban részesíthető a fél, ha a körülményei igazolásához bemutatott hatósági bizonyítványt az illetékes hatóság állította ki, az nem kelt hat hónapnál régebben, a konkrét ügyre nézve állították ki és megfelelt a 72.500/1914. I.M. rendeletben foglaltaknak.⁸ Amennyiben a fél a szegénységi jog megadását tudva hamis előadás alapján eszközölte, úgy pénzbírsággal volt sújtható.

Az 1911. évi polgári perrendtartás bizonyos esetekben kizárta a költségmentesség engedélyezését. Nem volt szegényjogban részesíthető például az, akinek a perlekedése már előre teljesen eredménytelennek mutatkozott (alaptalan perlekedés), továbbá az a fél sem, aki, mint engedményes lépett fel (kivéve, ha az engedményezés nem a szegénységi jogon való perlés végett történt).

A bírói gyakorlatban megjelent a fél hozzátartozója vagyoni helyzetének vizsgálata is. Ezt tükrözi egy korabeli bírósági döntés (B. 10359/900.) is, mely szerint amennyiben a kérelmező vagyonos férjével él közös háztartásban, úgy a vonatkozásában nem vizsgálható, hogy a jövedelme a közönséges napszámot eléri-e vagy nem.⁹

⁸ Kovács Marcel: Szegénységi jog 388. oldal

⁹ Térfy Gyula: A Polgári Perrendtartás Törvénye és Joggyakorlata 278. oldal

A perrendtartás 113. §-a értelmében a szegénységi jog megadása következtében a fél:

- fel volt mentve az ügyben felmerülő illetékek és bélyegek megfizetése alól,
- nem volt köteles biztosítékot adni,
- jogot nyert arra, hogy ügyének díjtalan vitelére ügyvédet rendeljenek ki a számára,
- fel volt mentve a bírósági kiküldöttek díjainak és kiadásainak, a tanúk és szakértők illetményeinek, valamint a szükséges hirdetmények és az ügygondnok költségének megfizetése alól.

A Pprt. a bélyeg- és illetékmentesség feltételeinek meghatározását külön jogszabályok körébe utalta (113. § (2) bekezdés), melyek közül kiemelendő a törvénykezési illetékről szóló 1914. évi 43. törvénycikk (Tillt.) A Tillt. 75. §-a különbséget tett a Pprt. 112. § első és második bekezdése szerinti szegénységi jog között, a második bekezdés szerinti, méltányossági alapokon nyugvó szegénységi jog ugyanis nem vonta maga után az illetékmentesség kedvezményét, míg az illetékfeljegyzés jogát csak akkor vonta maga után, ha a szegény fél részére ügyének vitelére a bíróság ügyvédet rendelt ki. Ennek megfelelően a szegénységi jog a Pprt. egységesnek tűnő szabályozása ellenére az illeték szempontjából kettévált teljes (illetékmentes) és részleges (illetékmentesség nélküli) szegénységi jogra. A részleges szegénységi jogon belül szintén két kategória létezett; az illetékfeljegyzési joggal járó és az illetékfeljegyzési jog nélküli szegénységi jog.¹⁰

Méltányossági alapon költségmentesség a nagyobb költséggel járó perekben volt engedélyezhető. A bíróság szabadon mérlegelhetette a fél körülményeit, e tekintetben a hatósági bizonyítvány sem kötötte. A bíróság figyelemmel volt a fél vagyona és tartozása közti arányra, a fél biztosan várható munkabérére, tőkevagyonára, a perköltség várható nagyságára.

A szegénységi jog megadása a perbíróságnál szóban, illetve írásban volt kérhető. Az előterjesztett kérelem felől az a bíróság határozott, amely az ügyben a kérelem előterjesztésének időpontjában eljárta. Amennyiben az ügy még nem volt megindítva, úgy a kérelemről az ügyre illetékes elsőfokú bíróság döntött. A szegénységi jogon alapuló illetékmentesség az e jog megadása iránt előterjesztett kérelem előterjesztésekor kezdődött, a szegénységi jog a kérelem előterjesztését megelőző időre visszamenő hatállyal nem bírt. Nem mentesítette a felet a bírósági, ügyészégi iratok másolási

¹⁰ Király Lilla: Szegényjog az 1911. évi magyar polgári perrendtartás szabályozásában 53. oldal

költségei alól. A megadott szegénységi jog a fellebbviteli és a végrehajtási eljárásra is kiterjedt, nem vonatkozott azonban a perújítási eljárásra. A szegénységi jog az ellenféllel szemben a perköltség megtérítésének kötelezettségét nem érintette.

Pártfogó ügyvéd kirendelésére a szegényjogban részesülő fél kifejezett kérelmére kerülhetett sor. Az ügyvéd kirendelése felől általában az illetékes ügyvédi kamara volt jogosult dönten, a bíróság csak kivételes esetben (sürgősség esetén) rendelhetett ki a fél részére közvetlenül ügyvédet.¹¹

A perbíróság az eljárás egésze alatt vizsgálhatta a szegénységi jog feltételeinek fennállását. Amennyiben a bíróság úgy látta, hogy a kedvezmény feltételei megszűntek vagy már eredetileg sem voltak meg, úgy a szegénységi jogot megvonhatta (Pprt. 118. §). A szegénységi jog megvonása esetén a fél azokat az összegeket, amelyek megfizetése alól szegénységi joga folytán fel volt mentve utólag köteles volt megfizetni. A szegénységi jogot megtagadó, megvonó és az utófizetést elrendelő végzés ellen a fél felfolyamodással élhetett.¹² A szegénységi jog megszűnhetett tehát visszavonással, megszűnhetett továbbá a fél halálával is (Pprt. 118. §).

IV. Az 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról

A szocialista polgári eljárásjogban a szegényjog kifejezést felváltotta a költségmentesség. A költségmentesség azt jelentette és jelenti ma is, hogy az abban részesített fél nem köteles előlegezni, illetve viselni olyan költségeket, amelyeket egyébként köteles volna.

A törvény és a hozzá kapcsolódó rendeletek differenciáltabban szabályozták a kedvezmények körét, személyi és tárgyi költségmentességet, illetékmentességet, valamint illetékfeljegyzési jogot biztosítottak a felek számára.¹³

A polgári perrendtartásról szóló törvény 84-88. §-ai rendelkeztek a költségmentességről. A 84. § (1) bekezdése a személyes költségmentességet szabályozta, melynek értelmében azt, aki kereseti, jövedelmi és vagyoni viszonyai folytán a perköltséget vagy annak egy részét fedezni nem tudta, jogai

¹¹ Kovács Marcel: Szegénységi jog 379., 384-385., 389. oldalak

¹²1911. évi I. törvénycikk

¹³ Kengyel Miklós: Polgári eljárásjog 2013. 111. oldal

érvényesítésének megkönnyítése végett egészen vagy részben az alábbi kedvezmények illették meg (költségmentesség):

- illetékmentesség,
- mentesség az eljárás során felmerülő költségek (tanú- és szakértői díj, ügygondnoki tolmácsdíj, helyszíni tárgyalás és szemle költsége stb.), illetőleg megfizetése alól,
- pártfogó ügyvéd kirendelésére való igény.

A bíróságnak költségmentességben kellett részesítenie a felet, amennyiben jövedelme nem haladta meg a havi hatszázötven forintot, vagyona pedig -a szokásos életszükségleti és berendezési tárgyakon felül- nem volt, továbbá akkor is, ha állami gondozásban vagy közsegélyben részesült. Egyéb esetekben a bíróság mérlegelési lehetőségével élve, a fél által előterjesztett kérelmet méltányosan elbírálva hozhatta meg döntését (2/1958. (II.16.) IM rendelet 10. § (1)-(2) bekezdései). Később a költségmentesség kötelező engedélyezésének jövedelemhatára havi ezerkétszáz forintra (1/1973. (I.24.) IM rendelet 8. § (1) bekezdés), majd az öregségi nyugdíjminimum összegére (6/1986. (VI.26.) IM rendelet 6. § (1) bekezdés) módosult. A félnek kereseti, jövedelmi, vagyoni viszonyait hatósági bizonyítvánnyal kellett igazolnia. A költségmentesség nem mentesítette a felet az ellenfél javára megítélt perköltségek és a végrehajtási eljárás során a felek által lerótt illetékek, előlegezett költségek megfizetése alól.

Létezett a személyes költségmentességnek egy úgynevezett részleges formája is. A személyes költségmentesség nemcsak egészben, hanem részben is megillette a felet. Előfordult, hogy a fél nem teljes költségmentességet kapott, hanem csupán hetvenöt, ötven vagy huszonöt százalékos költségmentességet. Az eljárással kapcsolatban felmerült költséget, díjakat ilyen arányban kellett viselnie.

A személyes költségmentességben részesített fél pártfogó ügyvéd kirendelésére tarthatott igényt, mely kérelem tárgyában a bíróság a körülményeket szabadon mérlegelve hozta meg döntését. A személyes költségmentességgel nem járt törvényszerűen együtt a pártfogó ügyvéd kirendelése. A kirendelés nem függött a fél részére biztosított személyes költségmentesség mértékétől.

A költségmentesség a kérelem előterjesztésétől kezdve illette meg a felet, hatálya az első és

másodfokú eljárásra, valamint az ezekhez kapcsolódó végrehajtási eljárásra terjedt ki. Amennyiben a fél perújítás során vagy a törvényességi óvással kapcsolatos eljárásban kívánt költségmentességgel élni, úgy újabb ez irányú kérelmet kellett előterjesztenie.¹⁴

A bíróság a fél részére korábban engedélyezett költségmentességet megvonhatta, illetőleg annak mértékét módosíthatta, amennyiben fény derült arra, hogy a költségmentesség engedélyezésének a feltételei már az engedélyezés pillanatában sem álltak fenn, vagy azok az engedélyezés után megszűntek, megváltoztak.

A polgári perrendtartásról szóló törvény kifejezett rendelkezése (Pp. 85. § (2) bekezdés) volt, hogy a jogi személy nem részesíthető költségmentességben. Az 1999. évi CX. törvény 174. §-a 2000. január 1. napjától a Pp. ezen rendelkezését hatályon kívül helyezte. Kérdésként vetődött fel a jogalkalmazókban, hogy mi volt ezzel a jogalkotók szándéka, jogszabályi tilalom hiányában engedélyezhető-e a jogi személyek számára költségmentesség. A bírói gyakorlat arra az álláspontra helyezkedett, hogy költségmentesség a jogi személyek részére a továbbiakban sem engedélyezhető figyelemmel arra, hogy a költségmentességi rendeletben foglalt engedélyezési feltételekben változás nem történt, az abban található szabályok a természetes személyekre vonatkoznak. A 2008. évi XXX. törvény aztán visszaállította tartalmilag 2000. január 1. előtti állapotot, a Pp. 84. § (1) bekezdése csak a természetes személyek vonatkozásában engedi vizsgálni a költségmentesség engedélyezhetőségének feltételeit.¹⁵

Említést érdemel, hogy az annak 1954 augusztusától hatályba lépett módosítása szerint a feltételek fennállása esetén már a beavatkozó is költségmentességben részesülhetett. 1958-ban pedig megjelent a Pp.-ben a tárgyi költségmentesség fogalma is, mely a költségmentességet immár tárgyi feltételekhez kapcsolja, figyelmen kívül hagyva az egyén jövedelmi, vagyoni viszonyait. A Pp. ekkor hatályos 84 § (3) bekezdése szerint az igazságügyminiszternek a pénzügyminiszterrel egyetértésben rendelettel kellett megállapítania azoknak a pereknek a körét, amelyekben a felet -kereseti (jövedelmi) és vagyoni viszonyaira, valamint a 85. § (1)-(3) bekezdéseiben foglalt feltételekre tekintet nélkül- teljes költségmentesség (tárgyi költségmentesség) illette meg. A Pp. fent hivatkozott 85. §

¹⁴ Novák István: Perkölttség és költségmentesség a polgári perben 226-227., 243. oldalak

¹⁵ Juhász Edit, Cserba Lajos, Kovács Anikó, Király Lilla, Nagy Adrienn, Pomeisl András, Pribula László, Simon Károly László, Szécsényi-Nagy Kristóf, Szócs Tibor: A perköltségre vonatkozó perrendbeli szabályozás megújítása 284. oldal

(1)-(3) bekezdései a házastársával, eltartásáról gondoskodni köteles szülőjével együtt élő kérelmező részére biztosítható költségmentesség feltételeiről, valamint a költségmentesség megtagadásának eseteiről (pl: rosszhiszemű pereskedés, előre teljesen eredménytelennek mutakozó pereskedés, a költségmentes perlés lehetővé tételét célzó engedményezés, jogi személy) rendelkeztek.

Ami a polgári perrendtartást kiegészítő költségmentességi rendeleteket illeti, említést kell tenni a költségmentességnek, az illetékmentességnek, valamint az illetékfeljegyzési jognak a bírósági eljárásban való alkalmazásáról szóló 2/1958. (II.16.) IM rendeletről. Ezt követte számos módosítás és kiegészítés után a költségmentesség bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 1/1973. (I.24.) IM rendelet, majd a 16/1976. (XII.31.) IM rendelet. A költségkedvezményi szabályozásban jelentős változást hozott 1986-ban a költségmentességi rendelet (6/1986. (VI.26.) IM rendelet) megalkotása.

Míg a költségmentesség általános szabályait és a személyes költségmentességre vonatkozó főbb szabályokat a Pp. tartalmazta, addig a személyes költségmentesség részletszabályait és a tárgyi költségmentességre vonatkozó rendelkezéseket a 17/1995. (VII.25.) IM rendelettel módosított 6/1986. (VI.26.) IM rendeletben találhattuk meg. A Kmr. 2. § (1) bekezdése rendelkezett a tárgyi költségmentes perekről. Tárgyi költségmentesség illette meg a feleket az alábbi perekben:

- az apaság és származás megállapítása iránti perben,
- a szülői felügyelet megszüntetése vagy megállapítása iránti perben,
- a gondnokság alá helyezés és a gondnokság alá helyezés megszüntetése iránti perben,
- a gyermek elhelyezésével és átadásával kapcsolatos perben,
- a törvényen alapuló tartással kapcsolatos perben,
- a munkaviszonnyal, közszolgálati és közalkalmazotti jogviszonnyal, más szolgálati viszonyal, valamint szövetkezeti tagsági viszony alapján létrejött munkaviszony jellegű jogviszonnyal kapcsolatos perben, kivéve azokat a munkaügyi pereket, amelyekben a felet tárgyi illetékfeljegyzési jog illette meg,
- a bányakár megtérítése iránti perben,
- a bűncselekménnyel a személy életében, testi épségében vagy egészségében okozott kár megtérítése iránti igény érvényesítése iránti perben.

A tárgyi költségmentesség bizonyos kivételektől eltekintve minden olyan kedvezményre kiterjedt, ami

a felet a személyes költségmentesség kedvezménye alapján megillette. Ilyen kivétel volt például, hogy a tárgyi költségmentesség a felet nem mentesítette a vértulajdonság-vizsgálat és a származás megállapításához szükséges más orvosszakértői vizsgálat költségeinek előlegezése, megfizetése alól. De nem mentesült a fél a törvényen alapuló tartással kapcsolatos perben a tartásra kötelezett jövedelmének megállapításához szükséges szakértői vizsgálat költségeinek a megfizetése alól sem. A bűncselekménnyel okozott kár megtérítése iránti perben a károkozót kötelezni kellett a tárgyi költségmentesség folytán le nem rótt illeték és állam által előlegezett költség megfizetésére. A tárgyi költségmentes munkaügyi perben a munkáltatót, a bányakár megtérítése iránti perben a bányavállalkozót -pervesztességük arányában- kötelezni kellett az állam által előlegezett költség és -ha a munkáltatót személyes illetékmentesség nem illette meg- a meg nem fizetett illeték megtérítésére (Kmr. 3. § (2)-(4) bekezdés). A tárgyi költségmentesség a jogi személyt is megillette.

Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozását követően fontossá vált, hogy a költségkedvezmények rendszere igazodjon a közösségi szabályozáshoz. Részben ennek is köszönhető, hogy 2004 után a magyar jogrendszerben a felek számára biztosított költségkedvezmények jelentős reformon mentek át.

V. Az 1952. évi III. törvény 2008. évi reformja utáni jogi szabályozás

2008. január 1. napjától a költségkedvezményi rendszer jelentős változáson ment keresztül. Ismét megjelent a jogi szabályozásban a részleges költségmentesség, a tárgyi költségmentes perek tárgyi költségfeljegyzési jogos perekké váltak, a költségmentességben részesülő fél számára a pártfogó ügyvédet már nem a bíróság, hanem az kormányhivatalok igazságügyi szolgálatai rendelhetik ki a jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény rendelkezései folytán.

A polgári peres eljárásokban a fél részére engedélyezhető költségmentességre vonatkozó szabályokat a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) 84-86. §-ai, a költségmentesség bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 6/1986. (VI. 26.) IM (Kmr.) rendelet tartalmazták, míg a költségmentesség engedélyezésének alapjául szolgáló körülmények igazolásáról a 2/1968. (I. 24.) IM rendelet rendelkezett.

A polgári nemperes eljárásokban a Pp. valamint a Kmr. szabályait a végrehajtási eljárásra vonatkozó eltérésekkel, az alábbi kivételekkel lehetett alkalmazni:

- a cégeljárásban,
- a közjegyző eljárásában, kivéve a közjegyző határozata ellen előterjesztett fellebbezés elbírálása iránti bírósági eljárásban,
- arra a végrehajtási költségre, amely az adós által kért szakértő becsüs közreműködésével vagy az árverésnek az adós által kért közhírré tételével merült fel,
- előzetes bizonyítás során,
- a végrehajtási eljárásban a végrehajtást kérő munkáltatóra, illetve bányavállalkozóra,
- végrehajtói kézbesítés során.¹⁶

A törvény a költségmentesség két fajtáját különböztette meg: a személyes költségmentességet és a tárgyi költségmentességet. A személyes költségmentesség a feleket jövedelmi és vagyoni viszonyaik alapján illette meg, míg a tárgyi költségmentesség a feleket az eljárás tárgyára tekintettel illette meg, figyelmen kívül hagyva a felek jövedelmi, vagyoni viszonyait.

A költségmentesség (akár személyi, akár tárgyi) nem mentesítette a felet az ellenfél javára megítélt perköltségek, valamint a végrehajtási eljárás során a felek által lerótt illetékek és előlegezett költségek megtérítése alól.

1. A személyes költségmentesség

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról rendelkező 2008. évi XXX. törvény 64. § (3) bekezdése a korábbi szabályozáshoz képest akként módosította a Pp. költségmentességet szabályozó rendelkezéseit, hogy 2009. január 1-jétől, az ezt követően indult ügyekre vonatkozóan a személyes költségmentesség kedvezménye kizárólag a természetes személy felet illethette meg, a Pp. ugyanis csak a természetes személyeket, beavatkozókat nevesítette, mint költségmentességben részesíthető feleket.

Személyes költségmentesség kizárólag a természetes személyek (beavatkozók) részére -kifejezett

¹⁶ Kmr. 4. § a-f. pontjai

kérelmükre- volt engedélyezhető, amennyiben azok jövedelmi, vagyoni viszonyaik folytán a perköltséget nem tudták fedezni, ha a várható perköltség összege előreláthatólag lehetetlenné tette számukra a bírósághoz fordulást. Amennyiben a fél részére a bíróság költségmentességet engedélyezett, úgy a Pp. 84. § (1) bekezdés rendelkezései szerint a fél az alábbi kedvezményekben részesült:

- illetékmentesség,
- mentesség az eljárás során felmerülő költségek (tanú- és szakértői díj, ügygondnoki és tolmácsi díj, pártfogó ügyvéd díja, helyszíni tárgyalás és szemle költsége stb.) előlegezése és
 - ha e törvény másként nem rendelkezik - megfizetése alól,
- mentesség a perköltség-biztosíték letétele alól,
- pártfogó ügyvédi képviselő engedélyezése iránti igény, ha azt törvény lehetővé teszi.

A személyes költségmentesség lehetett teljes és részleges. A teljes költségmentesség a fent részletezett valamennyi költségre vonatkozott, míg a részleges költségmentesség csak a költségek meghatározott hányadára, meghatározott költségekre biztosított kedvezményt a fél számára. Amennyiben a fél részleges költségmentességben részesült, a mentességgel nem érintett költségekre a Pp. 84. § (3) bekezdése értelmében megillette a költségfeljegyzés joga.

A Pp. fent részletezett 84. § (1) bekezdése a költségmentesség feltételeinek fennállását kizárólag a fél vonatkozásában rendelte vizsgálat tárgyává tenni. Ezt a szabályt egészítette ki a Pp. 85. § (1) bekezdésének szabályozása, amely a feleken kívül már más személyek (a fél eltartásáról gondoskodni köteles szülő, házastárs) kereseti, vagyoni viszonyait is figyelembe rendelte venni. Az a fél ugyanis, akinek eltartásáról szülője volt köteles gondoskodni, vagy aki házastársával együtt élt, csak akkor volt költségmentességben részesíthető, ha annak előfeltételei öreá és szülőjére, illetve házastársára nézve is fennálltak. A költségmentesség feltételeinek tehát valamennyiük vonatkozásában külön-külön fenn kellett állnia, nem volt lehetséges a fél és tartásra köteles szülője, vagy együtt élő házastársa jövedelmi, kereseti, vagyoni viszonyait együttesen figyelembe venni. A Pp. az élettársi kapcsolatra nézve külön rendelkezést nem tartalmazott, a bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2009. évi XXIX. törvény 3. § (1) bekezdés b.) pontja ugyanakkor kimondta, hogy eltérő, illetve kizáró törvényi rendelkezés hiányában a házastársra vagy házastársakra vonatkozó szabályokat a

bejegyzett élettársra vagy élettársakra megfelelően alkalmazni kell.

A Pp. 85. § (3) bekezdése szerint a fél nem volt költségmentességben részesíthető abban az esetben, ha azt külön törvény kizárta (pl.: a Kmr. 4. §-a), ha perlekedése rosszhiszeműnek vagy már előre teljesen eredménytelennek mutatkozott, továbbá akkor sem, ha mint engedményes lépett fel, és valószínű volt, hogy az engedményezés a költségmentes perlés lehetővé tételét célozza. Ha a fél perlekedése a keresetlevél egyéb hiányosságai miatt már eleve eredménytelennek mutatkozott, és a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül el kellett utasítani, a kialakult bírói gyakorlat szerint a felperes költségkedvezményben szintén nem volt részesíthető (BDT 2013. 2965.).

Ha a költségmentesség engedélyezésének feltételei fennálltak, elsődlegesen részleges személyes költségmentesség volt engedélyezhető a fél számára, a polgári perrendtartásról szóló törvény ugyanis a részleges személyes költségmentesség intézményének 2008. évi visszaállítását követően, a 2009. január 1. napja után indult perekben a teljes személyes költségmentesség engedélyezését már csak kivételes esetben tette lehetővé a bíróságok számára (BDT 2009. 2080.). A törvény ugyanakkor nem adott iránymutatást arra nézve, hogy részleges költségmentesség engedélyezése esetén a bíróság milyen szempontok szerint határozza meg a kedvezmény mértékét.

Költségmentességet a perbíróság engedélyezhetett a fél kérelmére, és a bíróság vonhatta vissza az általa korábban engedélyezett költségmentességet az ellenfél kérelmére vagy hivatalból, amennyiben a költségmentesség feltételei fennállásának felülvizsgálata során azt szükségesnek ítélte meg. Költségkedvezmény engedélyezése iránti kérelem az eljárás folyamán bármikor előterjeszhető volt a bíróságnál, ez irányú kérelemmel a felek mégis jellemzően a keresetlevél, illetve a fellebbezés benyújtásával egyidejűleg éltek.

A költségmentesség bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 6/1986 (I.24.) IM rendelet (Kmr.) 5. §-ának rendelkezései értelmében a költségmentesség engedélyezését a felperes a per megindítása előtt vagy azzal egyidejűleg kérhette, míg az alperes legkésőbb a fellebbezés előterjesztésével egyidejűleg terjeszthetett elő költségmentesség engedélyezése iránt kérelmet a bíróságnál. Ha a fél az eljárás megindítását követően terjesztette elő költségmentesség engedélyezése iránti kérelmét, úgy a költségmentesség hatálya az eljárásnak az engedélyezés előtti szakaszára nem terjedt ki.

A költségmentesség általában a kérelem előterjesztésétől kezdve a per egész tartamára, valamint a végrehajtási eljárásra is kiterjedt, a végrehajtási eljárás során le nem rótt illetékek, valamint az állam által előlegezett költségek viselése alól nem mentesített. A költségmentesség nem érintette az ellenfél javára megítélt perköltségek, továbbá a végrehajtási eljárás során a felek által lerótt illetékek és előlegezett költségek megtérítésének kötelezettségét (Pp. 86. § (2)-(3) bekezdései). Emellett a pereszes felet a részére biztosított költségmentesség ellenére kötelezni kellett az eljárással kapcsolatban felmerült ügygondnoki díj megfizetésére is (Pp. 84. § (4) bekezdés).

Amennyiben a fél költségmentesség engedélyezése iránt terjesztett elő kérelmet a bíróságnál, úgy jövedelmi, vagyoni viszonyait a költségmentesség engedélyezésének alapjául szolgáló 2/1968. (I. 24.) IM rendeletben foglaltak szerint, a rendelet mellékletét képező nyomtatvány kitöltésével kellett igazolnia. A nyomtatványon kiállított nyilatkozatot és igazolásokat a kiállítástól számított hat hónapon belül lehetett felhasználni.

A fél számára költségmentesség akkor kellett költségmentességet engedélyezni, ha jövedelme (munkabére, nyugdíja, egyéb pénzbeli juttatása) nem haladta meg a munkaviszony alapján megállapított öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegét, vagyona pedig - a szokásos életszükségleti és berendezési tárgyakon felül - nem volt, továbbá akkor is, ha aktív korúak ellátására volt jogosult, vagy a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló törvény szerinti közeli hozzátartozójával élt közös háztartásban. Költségmentességben volt részesíthető méltányosságból a fél, ha a bíróság a fél egyéb körülményeinek figyelembevételével megállapította, hogy a fél létfenntartása veszélyeztetett (Kmr. 6. §). Ez utóbbi esetben a bíróság mérlegelési jogkörben hozhatta meg döntését, mely döntésének meghozatala során nem csupán a fél kereseti, jövedelmi és vagyoni viszonyaira volt figyelemmel, hanem a fél személyi körülményeire is.

Az öregségi nyugdíjminimum (28.500,-Ft) rendkívül alacsony voltának köszönhetően a nyugdíjminimum összegéhez igazított limit azonos volt a Kmr. 6. § (2) bekezdésében foglalt létfenntartás veszélyeztetettségével, ezért a bírói gyakorlat az értékhatárt kitágította, így a kialakult bírói gyakorlatra figyelemmel a bíróságok költségmentességet engedélyeztek a félnek akkor is, ha a

háztartásában az egy főre eső havi jövedelem a létminimum összegét nem érte el.¹⁷

A bíróság a személyes költségmentességet a féltől az eljárás bármelyik szakában, és az eljárás jogerős befejezése után is hivatalból megvonhatta, amennyiben kitűnt, hogy a költségmentesség feltételei már az engedélyezéskor sem voltak meg, vagy azok az engedélyezés után -de még a per jogerős befejezése előtt- megszűntek (Kmr. 8. § (1) bekezdés). Ilyenkor a bíróság a felet kötelezte a meg nem fizetett illeték, állam által előlegezett költség megtérítésére, köteles volt továbbá a fél megfizetni a pártfogó ügyvéd államot terhelő díját is.

2. A tárgyi költségmentesség

A tárgyi költségmentesség a személyes költségmentességgel ellentétben a felet nem a jövedelmi, vagyoni viszonyai alapján illette meg, hanem arra a fél jövedelmi, vagyoni viszonyaira tekintet nélkül, a per tárgyára tekintettel volt jogosult.

A tárgyi költségmentesség valamennyi eljárási résztvevőre, így a természetes személyeken túl a jogi személyekre is kiterjedt. Megillette a rosszhiszeműen perlekedőket is, illetve a külföldiek külön nemzetközi megállapodás és viszonyosság hiányában is jogosultak voltak arra. Az eljárással kapcsolatban felmerült valamennyi költségre vonatkozott, jogszabályon alapult, így azt nem kellett, és nem is lehetett külön engedélyezni, illetve megvonni. A félnek beadványában csak utalni kellett azon jogszabályi rendelkezésre, amelyen tárgyi költségmentessége alapult. A bíróságnak a Kmr. 11. §-a alapján lehetősége volt az eljárás folyamán a tárgyi költségmentesség fenn nem állását megállapítani.

A költségmentesség bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 6/1986 (VI.26.) IM rendelet (Kmr.) szabályozása 2008. január 1-jétől jelentős változáson ment keresztül, a 2008. január 1-jét megelőzően a Kmr. szerint költségmentes perek tárgyi költségfeljegyzési jogossá váltak. A költségfeljegyzési jog a feleket a pervesztességtől függő költségviselési kockázattal terhelte, pervesztességük esetén immáron viselniük kellett a feleknek a perrel kapcsolatban felmerült

¹⁷ Juhász Edit, Cserba Lajos, Kovács Anikó, Király Lilla, Nagy Adrienn, Pomeisl András, Pribula László, Simon Károly László, Szécsényi-Nagy Kristóf, Szócs Tibor: A perköltségre vonatkozó perrendbeli szabályozás megújítása 280. oldal

költségeket. A tárgyi költségfeljegyzési jogos perekben tehát a fél helyett az állam előlegezte meg az illetéket és az eljárás során felmerült egyéb költségeket, míg a feljegyzett illetéket és a megelőlegezett költséget a pervesztes fél volt köteles megfizetni az államnak. A tárgyi költségmentesség szabálya módosításának célja az volt, hogy a feleket megfontoltabb igényérvényesítésre ösztönözze.

A tárgyi költségmentességre vonatkozó szabályozás 2009. január 1. napjával ismét módosult (2008. évi XXX. törvény). A költségfeljegyzési jogot biztosító ügyek csoportjába ugyanis két olyan ügytípus is beletartozott, melyek esetében a felek, illetve azok valamelyike nemcsak hogy jogosult, de köteles is volt a perindításra. Mivel a felek a törvény értelmében kötelesek voltak a per megindítására, indokoltá vált, hogy a perrel kapcsolatban felmerülő költségek viselése alól pernyertességüktől függetlenül mentesüljenek.

Ilyen ügycsoport például az apaság és származás megállapítása iránti perek közül az apaság vélelmének megdöntése iránti per, melyben a keresetet a gyermeknek az apa ellen, az apának a gyermek ellen, míg más jogosultnak a gyermek és az apa ellen kell megindítani.

A másik ügycsoportba sorolható a gondnokság alá helyezés iránti per, a gondnokság kötelező felülvizsgálatára irányuló per, valamint a gondnokság alá helyezés módosítása, hatályban tartása és megszüntetése iránti perek közül azok a perek, amelyekben a gondnokolt az alperes.¹⁸

A fent említett pertípusokra nézve a polgári perrendtartás a következőképpen rendezte a költségviselési szabályokat:

- a Pp. 293. § (3) bekezdése értelmében az apaság vélelmének megdöntése iránti perben az alperest -a vértulajdonság-vizsgálat és a származás megállapításához szükséges más orvosszakértői vizsgálat költségei kivételével- a perköltségek megfizetésére nem lehetett kötelezni, a pernek a felperesre nem hárítható költségét az állam viselte,
- a Pp. 311. § (6) bekezdés alapján a gondnokság alá helyezés iránti perben a feleket jövedelmi és vagyoni viszonyaikra tekintet nélkül teljes költségmentesség illette meg,
- a Pp. 312. § (6) bekezdés akként rendelkezett, hogy a gondnokság alá helyezés hatályában

¹⁸ Németh János- Kiss Daisy: A polgári perrendtartás magyarázata 375. oldal

való fenntartása, módosítása, megszüntetése, a választójogból való kizárás, a választójogból való kizárás megszüntetése, valamint a gondnokság alá helyezés kötelező felülvizsgálata iránt indított perben a feleket jövedelmi és vagyoni viszonyaikra tekintet nélkül teljes költségmentesség illette meg.

A Kmr. 2. § (1) bekezdése rendelkezése értelmében külön jogszabályok állapították meg a tárgyi költségmentes eljárások körét. Tárgyi költségmentes eljárás volt például a gondnoksági per (Pp. 311. § (6) bekezdés, 312. § (5) bekezdés), a pszichiátriai betegek gyógykezelésének bírósági felülvizsgálatával kapcsolatos bírósági eljárás, a cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképességű beteg jognyilatkozatának pótlása iránt indult per (1997. évi CLIV. törvény X. fejezet 21. § (4) bekezdés), a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló törvényben meghatározott egészségbiztosítási ellátások iránti igények érvényesítésével kapcsolatos eljárások (1997. évi LXXXIII. törvény 75/A. §), az életjáradék iránti igény érvényesítésével kapcsolatos eljárás (1992. évi XXXI. törvény 10. § (2) bekezdés), a menekültügyi hatósági és bírósági eljárás a kérelem első alkalommal történő benyújtásakor (2007. évi LXXX. törvény 34. §).¹⁹

VI. A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény, a jelenleg hatályos szabályozás

Az új polgári perrendtartás (Pp.) 2018. január 01. napján lépett hatályba. A Pp. kizárólag a költségkedvezmények alapvető szabályait tartalmazza. A költségmentesség és a költségfeljegyzési jog meghatározását, engedélyezésének feltételeit a költségmentesség és a költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 2017. évi CXXVIII. törvényben találhatjuk. Az illetékmentességre, a tárgyi illetékfeljegyzési jogra és a mérsékelt illetékre vonatkozó szabályokat az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (Itv.) tartalmazza. A törvény VII. fejezet 25. alcíme tartalmazza a költségkedvezmények jelenleg hatályos szabályozását.

A Pp. 94. §-a értelmében a felet a perben jogai érvényesítésének megkönnyítése végett tárgyi és személyes költségmentesség, tárgyi és személyes költségfeljegyzési jog, tárgyi és személyes illetékmentesség, tárgyi illetékfeljegyzési jog, mérsékelt illeték illetheti meg, illetve a fél

¹⁹ Kommentár Complex Jogtár

mentesülhet a pártfogó ügyvédi díj előlegezése vagy megfizetése alól. Ez utóbbi kedvezmény a felet a jogi segítségnyújtó szolgálat által engedélyezett pártfogó ügyvédi képviselet esetén illeti meg.

A törvény megszüntette a személyes illetékfeljegyzési jogot és bevezette rászorultsági alapú kedvezményként a személyes költségfeljegyzési jogot, mely korábban a részleges költségmentességhez kapcsolódott és csak a fizetési meghagyásos eljárásban minősült önálló kedvezménynek. Külön nevesíti továbbá a Pp. a külön törvény szerint biztosított pártfogó ügyvédi képviselet díjával kapcsolatos kedvezményeket. A részleges kedvezményi formát csak a személyes költségfeljegyzési jog esetén biztosítja. Nem teszi tehát lehetővé a személyes költségmentességen belüli differenciálást, nem tartalmazza ugyanis a részleges költségmentesség szabályait.

A fél számára személyes költségmentesség, illetve személyes költségfeljegyzési jog a jövedelmi- és vagyoni viszonyai alapján kérelemre engedélyezhető, míg a személyes illetékmentesség a személye alapján, a tárgyi kedvezmény pedig az eljárás tárgyánál fogva hivatalból illeti meg. A mérsékelt illeték pedig egy sajátos kedvezmény, az a felet kérelem nélkül, meghatározott perbeli esemény bekövetkeztekor illeti meg.

A félnek jövedelmi, vagyoni viszonyait, továbbá személyi körülményeit a költségmentesség és a költségfeljegyzési jog engedélyezésének alapjául szolgáló körülmények igazolásáról szóló 26/2017. (XII.27.) IM rendelt szerint kell igazolnia.

A költségmentesség mentesít az illeték előzetes megfizetése, a per során felmerülő költségek előlegezése, a meg nem fizetett illeték, továbbá az állam által előlegezett költség megfizetése, valamint a perköltség-biztosíték letétele alól.

Költségmentességet abban az esetben kell engedélyezni a fél részére a havi jövedelme nem haladja meg az öregségi teljes nyugdíj legkisebb összegét és vagyona nincs, aktív korúak ellátására jogosult vagy aktív korúak ellátására jogosult közeli hozzátartozójával él közös háztartásban, közgyógyellátásban részesül vagy egészségügyi szolgáltatásra való jogosultságát állapították meg, átmeneti szállást igénybe vevő hajléktalan személy, menekült, menedékes, menekültkénti vagy menedékeskénti, illetve hontalankénti elismerését kérő, továbbá az ideiglenes vagy kiegészítő

védelemben részesítését kérő személy, és a jövedelméről és vagyoni helyzetéről tett nyilatkozata alapján a számára jogszabályban biztosított ellátásra és támogatásra jogosult, családjában olyan gyermeket gondoz, akinek a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságát megállapították. Költségmentességet kell továbbá engedélyezni a fél számára akkor is, ha ezen feltételek nem állnak fenn, de a bíróság a fél egyéb körülményeinek figyelembevételével megállapítja, hogy a fél létfenntartása veszélyeztetett.

Az öregségi nyugdíj legkisebb összegét a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény végrehajtásáról szóló 168/1997. (X.6.) Korm. rendelet 11 §-a határozza meg, melynek értelmében a 2007. december 31. napját követő, de 2019. január 1. napját megelőző időponttól megállapításra kerülő öregségi teljes nyugdíj legkisebb összege 28.500,-Ft.

A költségfeljegyzési jog az illeték előzetes megfizetése és a per során felmerülő költség előlegezése alól mentesít. Létezik az úgynevezett részleges költségfeljegyzési jog is, mely az illeték és a költségek meghatározott hányadára, vagy az illetékre, illetve tételesen meghatározott költségekre vonatkozik.

Teljes költségfeljegyzési jogot kell engedélyezni a fél számára, ha a rendelkezésre álló havi jövedelme nem haladja meg a tárgyévet megelőző második év nemzetgazdasági bruttó havi átlagkeresetének 30%-át, és vagyona nincs.

Teljes vagy részleges költségfeljegyzési jogot kell engedélyezni a fél számára, amennyiben a fenti feltételek nem állnak fenn, de a bíróság a fél egyéb körülményeinek figyelembevételével megállapítja, hogy az illeték és a per során felmerülő valamennyi költség várható összegének, annak meghatározott hányadának, az illetéknek, illetve tételesen meghatározott költségnek az előzetes megfizetése, illetve előlegezése a félnek jövedelmi és vagyoni viszonyaival arányban nem álló megterhelést jelentene. Nem természetes személy fél részére az illetékre kiterjedő részleges költségfeljegyzési jog engedélyezhető.

Sem a költségmentesség, sem a költségfeljegyzési jog nem terjed ki az ügygondnoki díjra. A költségmentesség emellett nem mentesíti a felet a szükségtelen perbeli cselekmény meg nem fizetett illetékének és állam által előlegezett költségének, illetve a végrehajtási eljárás során meg nem

fizetett illeték és az előlegezésre kötelezett szerv által előlegezett költség megfizetése alól sem.

Illetékkedvezmény is megilletetheti a felet. Illetékkedvezmény az illetékmentesség, a tárgyi illetékfeljegyzési jog, valamint a mérsékelt illeték kedvezménye. Illetékmentesség esetén a fél mentes az illeték előzetes megfizetése és a meg nem fizetett illeték megfizetése alól. Az illetékmentesség a felet nem mentesíti a végrehajtási eljárás során a meg nem fizetett illeték megfizetése alól. Tárgyi illetékfeljegyzési jog esetén a fél mentes az illeték előzetes megfizetése alól. A mérsékelt illeték kedvezménye esetén pedig a félnek csupán az illeték egy részét kell megfizetnie.

Az Itv. 57. §-a sorolja fel a polgári, közigazgatási illetékmentes eljárásokat, míg az Itv. 58. §-a rendelkezik a mérsékelt illeték kedvezményéről. Az illeték a peres eljárás illetékének 10%-a, ha a perfelvételt lezáró végzés meghozataláig -közigazgatási perben legkésőbb az első tárgyalásig, tárgyaláson kívüli elbírálás esetén az ítélet meghozatala előtt- a felperes keresetétől eláll, az eljárás szünetelés folytán megszűnik, az alperes a követelést elismeri, vagy teljesíti, a felek egyezséget kötnek, illetve ha közösen kérik az eljárás megszüntetését, avagy a bíróság az eljárást megindító beadványt visszautasítja. Az illeték a peres eljárás illetékének 30%-a, ha a perfelvételt lezáró végzés meghozatalát követően - közigazgatási perben az első tárgyalást követően - az eljárás szüneteléssel vagy a felperes keresetétől való elállása folytán megszűnik, illetve az eljárás megszüntetését közösen kérik. Az illeték a peres eljárás illetékének 50%-a, ha a felek a perfelvételt lezáró végzés meghozatalát követően - közigazgatási perben az első tárgyalást követően - egyezséget kötnek. Az Itv. 59. §-a rendelkezik a tárgyi illetékfeljegyzési jogról, az Itv. 62. §-a sorolja fel a tárgyi illetékfeljegyzési jogos ügytípusokat.

A költségmentesség, a költségfeljegyzési jog, az illetékmentesség és a tárgyi illetékfeljegyzési jog hatálya a per egész tartamára és a végrehajtási eljárásra terjed ki, a személyes költségkedvezmény a jogutódokra nem terjed ki.

Míg a személyes költségmentesség és a személyes költségfeljegyzési jog engedélyezése iránt előterjesztett kérelmeket továbbra is a bíróság jogosult elbírálni, addig a pártfogó ügyvéd engedélyezéséről a jogi segítségnyújtó szolgálat határoz.

Újításnak tekinthető, hogy a hatályos Pp. kifejezetten előírja a költségkezdmény engedélyezése iránti kérelemnek a keresetlevélben történő feltüntetését és az annak alapjául szolgáló iratoknak a keresetlevélhez történő csatolását, amennyiben a fél az eljárás illetékét nem kívánja, nem tudja leróni (Pp. 170. § (3) bekezdés c) pont, 171. § (1) bekezdés c) pont). Ennek hiányában a bíróság a keresetlevelet jogi képviselő esetén hiánypótlási felhívás kiadását mellőzve visszautasítja (Pp. 176. § (1) bekezdés j)-k) pontjai), míg jogi képviselő hiányában a felet hiánypótlásra hívja fel.

A tárgyi költségkezdmény az eljárás tárgyánál fogva illeti meg a felet, külön kérelem nélkül. A bíróságnak azonban abban az esetben, ha a fél a tárgyi költségkezdmény fennállására alaptalanul hivatkozik, végzéssel kell megállapítania a kezdmény fenn nem állását. Tárgyi költségkezdmény esetén a Pp. szintén megköveteli a féltől, hogy a keresetlevélben az illetékfizetés alóli mentesülés tényét és az annak alapjául szolgáló jogszabályhelyet feltüntesse (Pp. 170. § (3) bekezdés c) pont), ennek hiányában ugyanis a bíróság a keresetlevelet vissza kell, hogy utasítsa (Pp. 176. § (1) bekezdés j) pont).²⁰

A költségmentesség és a költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 2017. évi CXXVIII. törvény 2-4. §-ai rendelkeznek a tárgyi költségkezdményről. A tárgyi költségkezdmény a felet a gondnoksági perben, a származási perben, a szülői felügyelettel kapcsolatos perben, a törvényen alapuló tartással kapcsolatos perben, a munkaügyi vagy közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perben, a bányakár megtérítése iránti perben és a személy életének, testi épségének, egészségének bűncselekménnyel történő megsértése miatti kár megtérítése, illetve sérelemdíj megfizetése iránt indított perben illeti meg a felet.

VII. A munkavállalói költségkezdmény

2010. január 1-jei hatállyal a Pp. költségkezdményi rendszere kiegészült a 359/A. §-ban

²⁰ Aszódi László, Nagy Adrienn, Pribula László, Somogyi Dávid, Szabó Imre, Udvarny Sándor, Vitvindsics Mária, Wallacher Lajos, Wopera Zsuzsa: A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata (Szerkesztette: Wopera Zsuzsa) Wolters Kluwer, 2017.

szabályozott munkavállalói költségkedvezménnyel. Ezen költségmentességi formát a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény, valamint a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény módosításáról szóló 2009. évi CXXI. törvény 13. § (1) bekezdése vezette be a magyar jogrendszerbe. A munkavállalói költségkedvezmény gyakorlatilag a tárgyi költségmentességgel azonos kedvezményeket biztosított a munkaügyi perben résztvevő felek számára a per egész tartamára nézve. A munkavállalói költségkedvezmény bevezetését az tette szükségessé, hogy a Pp. 2008. évi módosításának köszönhetően a munkaügyi perek tárgyi költségmentessége megszűnt, azok tárgyi költségfeljegyzési jogos perekké váltak.²¹

A jelenleg hatályos Pp. a külön eljárások között, az 525. §-ban szabályozza a költségmentesség sajátos formáját, a munkavállalói költségkedvezményt. A fél akkor jogosult rá, ha a munkaügyi per által érintett munkaviszonyból származó átlagkeresete nem haladja meg a külön jogszabályban (a munkavállalói költségkedvezmény megállapításáról és érvényesítésének szabályairól szóló 73/2009. (XII. 22.) IRM rendelet) meghatározott mértéket. A fél akkor részesül munkavállalói költségkedvezményben, ha a bruttó havi átlagkeresete a keresetlevél benyújtásakor; amennyiben munkaviszonya korábban szűnt meg, annak megszűnésekor; vagy ha a per a munkaviszony jogellenes megszüntetése tárgyában indult, a munkáltató munkaviszony megszüntetésére irányuló jognyilatkozata közlésének időpontjában nem haladja meg a Központi Statisztikai Hivatal által közzétett előbbi időpontokat megelőző második év nemzetgazdasági bruttó havi átlagkeresetének kétszeresét.

VIII. Jogi segítségnyújtás-pártfogó ügyvéd

A költségmentesség kedvezményében részesülő fél számára biztosítható pártfogó ügyvédi képviselő szabályozásában jelentős változásokat hozott a jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény (Jst.). A Jst. a pártfogó ügyvéd biztosításáról, díjazásáról való döntést elvonta a bíróságoktól. 2008. január 1. napjától a pártfogó ügyvéd kirendelésének elbírálása a Jst. rendelkezései, valamint a Pp. 87. § (1) bekezdése értelmében már nem a bíróság hatáskörébe tartozik, a fél pártfogó ügyvéd kirendelése iránt előterjesztett kérelme felől a fél lakóhelye, illetőleg tartózkodási helye szerint illetékes kormányhivatal jogi segítségnyújtó szolgálata dönt.

²¹ Németh János-Kiss Daisy: A polgári perrendtartás magyarázata 374. oldal

Összegzés

Összességében megállapítható, hogy a jelenleg hatályos jogszabályi rendelkezések átfogó segítséget biztosítanak a rászoruló felek részére az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésben. A hátrányosabb helyzetű társadalmi rétegek számára számos költségkedvezmény áll rendelkezésre a bírósághoz fordulásuk megkönnyítésére, emellett szakszerű jogi képviselőt (pártfogó ügyvéd) is kaphatnak a jogi segítségnyújtás keretein belül.

Problémát jelent azonban álláspontom szerint az, hogy bizonyos esetekben olyan felek, akiknek ténylegesen nehézséget jelent az eljárás költségeinek előlegezése, viselése, elesnek a költségmentesség biztosította kedvezményektől azért, mert a hatályos jogszabályok a költségmentesség kötelező elrendelésének a feltételeként ma már túlságosan alacsonynak számító (havi 28.500 Ft) jövedelmet határoznak meg.

A jogi szabályozásnak biztosítani kellene, hogy valóban csak azok részesülhessenek költségmentességben, akik ténylegesen rászorulnak, ők viszont minden körülmények között megkapják ezt a kedvezményt.

A költségmentes fél részére járó jogi segítségnyújtással összefüggésben nehézséget jelent továbbá, és sok esetben az eljárások elhúzódásához is vezethet, hogy a költségmentesség engedélyezése tárgyában a bíróság jogosult dönteni, míg a költségmentes fél számára a kormányhivatalok jogi segítségnyújtó szolgálatai rendelhetik ki a pártfogó ügyvédet. Ebben a vonatkozásban a jelenlegi jogi szabályozás álláspontom szerint szintén átgondolásra szorul, megfontolandó a költségmentesség engedélyezéséről történő döntéshozatal jogi segítségnyújtó szolgálatokhoz való áttelepítése.

Felhasznált irodalom:

- Gaár Vilmos: Szegénységi jog. In: Gaár Vilmos: A magyar polgári perrendtartás (1911. évi I. t.cz.) magyarázata. I. kötet. Budapest: Athenaeum, 1911.
- Horváth János: Újabb gondolatok a költségkedvezményekről. Magyar Jog, 2003/10.
- Juhász Edit, Cserba Lajos, Kovács Anikó, Király Lilla, Nagy Adrienn, Pomeisl András, Pribula László, Simon Károly László, Szécsényi-Nagy Kristóf, Szócs Tibor: A perköltségre vonatkozó perrendbeli szabályozás megújítása In: Egy új polgári perrendtartás alapjai. Hvgorac Lap-és Könyvkiadó Kft., 2014.
- Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Budapest: Osiris kiadó, 2013.
- Király Lilla: A szegényjogtól a jogi segítségnyújtásig. Budapest-Pécs: Dialóg Campus, 2012.
- Király Lilla: Szegényjog az 1911. évi magyar Polgári Perrendtartás szabályozásában. Jogtörténeti Szemle, 2009/2.
- Kommentár. Complex jogtár
- Kovács Marcel: Szegénységi jog. In: Kovács Marcel: A polgári perrendtartás magyarázata. 2. Kiadás. Budapest: Pesti Könyvnyomda Rt., 1927.
- Németh János-Kiss Daisy (szerk.): A polgári perrendtartás magyarázata. Budapest: Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2010.
- Novák István: Perköltség és költségmentesség a polgári perben. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1963.

- Téry Gyula: A Polgári Perrendtartás Törvénye és Joggyakorlata. I. kötet Budapest: Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1927.
- Aszódi László, Nagy Adrienn, Pribula László, Somogyi Dávid, Szabó Imre, Udvary Sándor, Vitvindic Mária, Wallacher Lajos, Wopera Zsuzsa: A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata (Szerkesztette: Wopera Zsuzsa) Wolters Kluwer, 2017.

Felhasznált jogszabályok:

- 1864. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartásról
- 1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról
- 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról
- A költségmentesség bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 6/1986. (VI. 26.) IM rendelet
- A költségmentesség engedélyezésének alapjául szolgáló körülmények igazolásáról szóló 2/1968 (I.24.) IM rendelet
- 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
- A költségmentesség és a költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 2017. évi CXXVIII. törvény
- Az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (Itv.)